

קץ שם לחופש

דרשה לחנוכה

המסע שאנו יוצאים אליו מבקש לקלף את קליפות התודעה והמשקעים שחג החנוכה ספח אליו במהלך הדורות. המתודה שבה נעבוד מבוססת על תפיסה תיאולוגית/היסטורית שמנסחה הוא האדמו"ר השני לחסידות גור.

חבוא

שפת אמת ספר בראשית - פרשת מקץ - [שנת תרמ"ה]

איזה הסתר וחושך... ולכן כשצריך האדם להשיג איזה הארה צריך מקודם לעבור על הסתרות חושך הנ"ל. והוא בירור הטוב והרע שנעשה אחר החטא וע"ז מברכין על אור וחושך בבוקר ובערב שצריכין להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום שמכל זה נתברר הטוב.

במדרש: 'קץ שם לחושך' - זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה. כי אור שנברא בששת ימי בראשית, היה מאיר מסוף העולם ועד סופו, והי' למעלה מן הזמן והצמצום. וראה הקב"ה שאין העולם כדאי, ע"י החטא, וגנזו לצדיקים. והגניזה הוא: שבכל היגלות הארה מאותו האור, תיכף יורד עמו

האדמו"ר מגור מבין את הזמן שניתן לעולם להיות באפילה לא באופן כרונולוגי היסטורי - אלא באיזה אופן? מה טיבה של האפילה שאותה צריך לצלוח כדי שתגלה האורה? מדוע יש לברך עליה?

האור 'ההוא' - האור הגנוז - חובר לחג החנוכה בדרשה חסידית אחרת:

בני יששכר עמוד מג

הספר הינו דרשות חסידיות על פי וח השנה. נמנה על הקלטיקה של ספרות החסידות. מחברו בי אלימלך שפירא ממונקאטש - ורה. שתגלה האורה. והמשקעים שחג החנוכה ספח אליו במהלך הדורות. רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב - אדמו"ר חסידי (1841-1783).

על בסיס המדרש:

רבי לוי... שלשים ושש שעות שימשה אותה אורה, ואילו הן שתים עשרה של ערב שבת ושתים עשרה של לילי שבת ושתים עשרה של שבת

עוד כתב הרב הקדוש הנ"ל: תקנו ליו נרות כנגד האור הראשון ששימש לאדם הראשון... והנך רואה שהארת המצוה נר חנוכה הוא מהארת 'אור הגנוז... שבכל שנה יגלה האור ההוא...'

כיצד נתרגם תרגום ראשוני בהתייחסות לחג החנוכה את הרעיון של ה'שפת אמת'? נוכל להסתייע בדברי המדרש הבאים:

פסיקתא רבתי פרשה לג

וחשך - זו מלכות יון שהיו גזירותיה קשות כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל...

עוד שני טיפים לפני שנתחיל. ראשית הצעתו של הרב קוק להבחין בתהליכים הסטוריים בין היסוד החולי לבין היסוד המקודש:

הרב קוק

כך הוא דרכו של עולם, הכוח החילוני בא הוא בתחילה - הקליפה קודמת לפרי, שכן רק כך, כל האורות הנפלאות מתאפשרת הארתם - 'מעיקרא חשוכא והדר נהורא' [ע"פ מאמרי ראי"ה עמוד 415 וקובץ ז' סעיף נג]

ועוד תוספת אחרונה ממשורר מאוחר המביט אל חג החנוכה בפרספקטיבה:

מ' ריבולוב

אם יש חג בחגי ישראל שאינו מתיישן עם הדורות, מנחם ריבולוב, (1895 - 1953), ואינו מקטין את אורו הפנימי, אלא הולך ומתחדש, הולך ומתחנך, הרי זה חג החנוכה. לשוני, עברית ויידיש.

שתי דוגמאות להתחדשות החנוכה ולכל המתודה המחשבתית לפניכם. דוגמא אחת נוגעת לתהליכים שכבר קרו. הדוגמא השניה עדין בתהליך.

שחר ראשון

חנוכה הוא חג עתיק, אבל חג צנוע, חג החשמונאים הוא חג חדש, אבל מלא רוממות רוח ועליצות עם. מה היתה חנוכה לפני ארבעים שנה? - 'על הניסים' ויהלל וקריאה קצרה בבית הכנסת, הדלקת הנרות הקטנים והדקים של שעווה או של שמן, בבית - לביבות וקלפים לגדולים וסביבון לקטנים. ומהי חנוכה עכשיו? - חג החשמונאים. חג מלא תשואות. חג לאומי גדול, שבכל תפוצות ישראל חוגגים אותו בנשפים ובנאומים, בשירים ובזמירות, בטיולים ובתהלוכות. כאילו נשמה חדשה נופחה בחג העתיק ורוח אחרת נתחדשה בקרבנו.

קלויזנר מעיד על שינוי באופן בו חוגגים את חג החנוכה [על איזה תקופה הוא בערך מדבר? מה חולל שינוי זה?]. התוכלו להבהיר את השינוי במהות החג המתחוללת לאור השינוי באופי חגיגתו? האם שינוי זה יתקבל בברכה על ידי העולם הדתי?

האם ניתן להצביע על שינוי מוקדים זה גם פער שבין התיאור של החג בתלמוד לתיאור בדברי הרמב"ם?

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כ"א ב'

מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.

מה המוקד של החג?

ומה המוקד לפי הרמב"ם?

רמב"ם יד החזקה - הלכות חנוכה פרק ג

א בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה עד החורבן השני:

ב וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור: ג ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין....

תארו את נתיב האור הגנוז המתגלה דרך מסך האפילה [על פי המתודה של ה'שפת אמת'] לאור מקורות אלו.

שחר שני

מתוכניות הלימודים לקראת חנוכה מן השנים האחרונות [מלוקט מן הרשת]: אסטרטגיה

- חג האורים: הסברים על הקשר בין חג החנוכה לבין האור, על תפקידו של האור בתרבות היהודית, ועל ראיית האור.
- אור באמנות: פעילות להכרת תפקידו של האור ביצירות אמנות.
- ניבים של אור: סיפור ופעילות להכרת ניבים של אור וחושך.
- משחקי אור: תשבץ ותפזורת העוסקים בנושא האור.

ולילדי הגנים: פעילויות התבוננות וקליטה. פעילויות מסוג זה מביאות לחוויה אסתטית המתמציית בהתרשמות. בהתרגשות. בהתרוממות רוח לנוכח היפה. יצירת סביבה לימודית מיוחדת המגרה את מירב החושים עשויה להביא לטיפוח הקליטה החושית וההתבוננות. הן

במציאות והן בייצוגי מציאות (צילומים. תמונות וכו.) להלן מס' רעיונות לשימוש באובייקטים ובמראות בעלות איכויות אסתטיות בהקשר לחג חנוכה: מראה הנרות הדולקים וההילה סביבם. אוסף חנוכיות משפחתיות. ברכ המתכת. החומריות והמרקם. קרני אור השלהבת כאשר מסתכלים מבצד לציניים ממצמות. התכונות כנרות הדולקים מבצד לניירות צלוףן צבאניים...

להיכן מוליכים טקסטים אלו? מהן המגמות החינוכיות העומדות במרכזן? מהו השינוי המתחולל ביחס לחג החנוכה על פיהן? מהו החושך? והיכן נמצא את האור?

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ח/א

תנו רבנן לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפלה] כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא הלך ועשה שמונה ימים טובים לשנה האחרת עשן לאו ולא ימים טובים הוא קבעם לשם שמים והם קבעום לשם עבודת כוכבים בשלמא למאן דאמר בתשרי נברא העולם יומי זוטי חזא יומי אריכי אכתי לא חזא אלא למאן דאמר בניסן נברא העולם הא חזא ליה יומי זוטי ויומי אריכי [דהוי] זוטי כולי האי לא חזא תנו רבנן יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים היה יושב [בתענית] ובוכה כל הלילה וחיה בוכה כנגדו כיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס ואמר רב יהודה אמר שמואל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה [לו] במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס מקרין תרתני משמע...

לפי דברים אלו העולים מן התלמוד, מהו המקור הראשוני של חג החנוכה? נסחו את האופי הייחודי של מקור זה – איזה חג יהיה חג חנוכה זה זה בהשוואה לחגי החנוכה הקודמים? איך ישובו כל האורות לשלהבת אחת?

תכלית האורה

קובץ א שיד

המחשבות וההרגשות, הבאות מכח ההארה האלהית הכללית, אינן מתקבלות מכנסת ישראל לשאת פרי וענף, ולגדל גידולים יפים ומתקיימים, כי אם כשהם באים מורכבים בהרעיונות העצמיים של כנסת ישראל עצמה, של טבע האומה במהותה הפנימית. וההרמוניה הגמורה בין אלה ההשפעות הן דרגות של היחוד השלם, יחוד קוב"ה ושכינתיה, שעניי כל אליו נשואות.

